

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادبیات فارسی (۳)

سال سوم آموزش متوسطه

شاخه نظری به استثنای رشته ادبیات و علوم انسانی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب: ادبیات فارسی (۳) - ۲۴۹/۱

مؤلفان: احمد احمدی، دکتر اسماعیل تاج‌بخش، دکتر حسین داودی، دکتر حسن ذوالفقاری، دکتر محمد رضا سنگری،

ابوالفضل علیمحمدی، غلامرضا عمرانی، دکتر حسین قاسم پورمقدم و سیداکبر میرجعفری

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

صفحه‌آرا: محمد پریسای

طراح جلد: محمد حسن معماری

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)

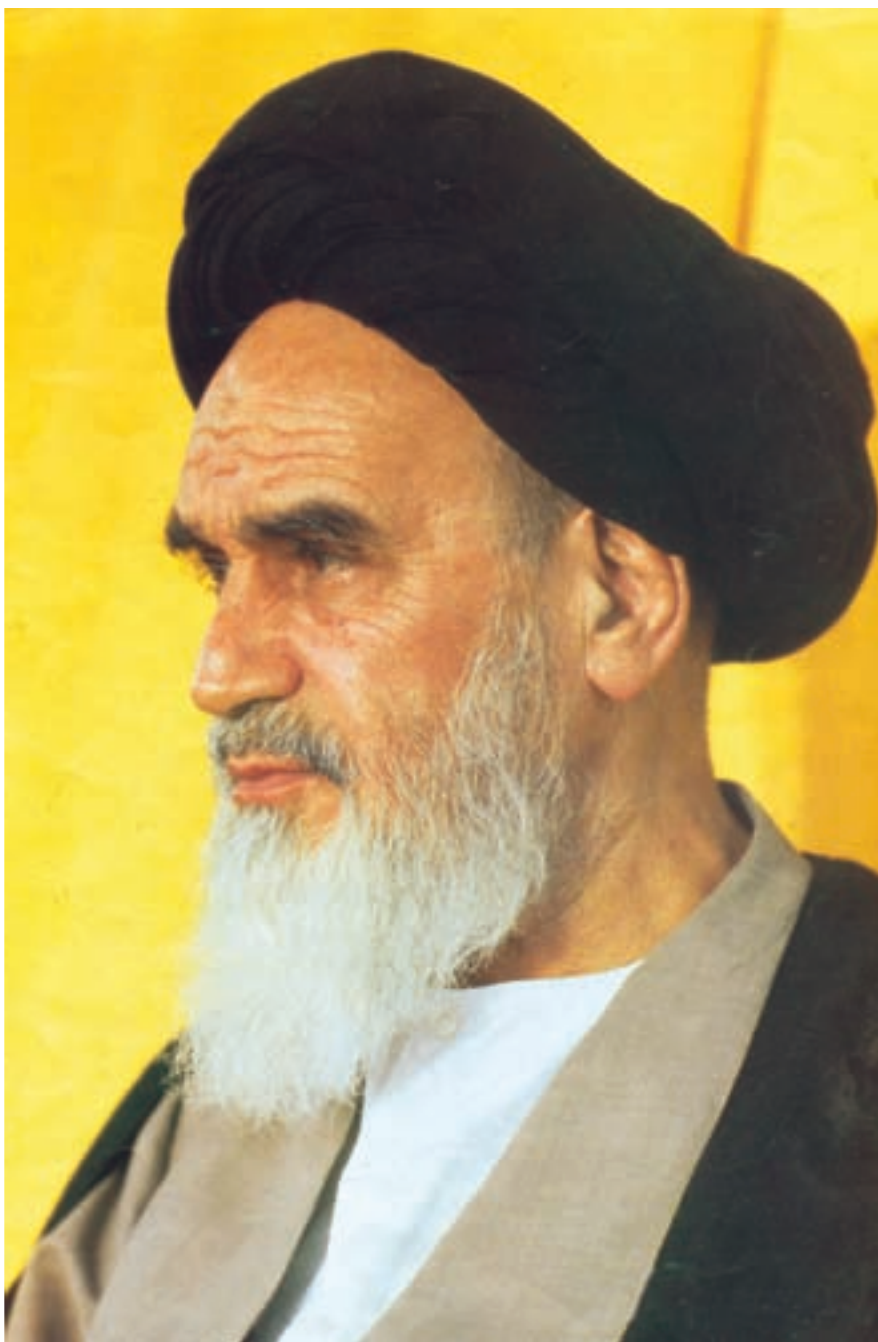
تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ سیزدهم ۱۳۹۰

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۰۵-۰۳۷۱-۱ ISBN 964-05-0371-1

شما جوانان برومند، شما محصلین ارجمند که امید من هستید باید در هر جا که
هستید، باید بیدار باشید، با بیداری از حقوق خودتان دفاع کنید.

امام خمینی

فهرست

۹۷	آفتاب وفا : خاقانی	۱	درس اول: ماهم چنان در اول وصف تو مانده ایم: سعدی
۹۹	درس سیزدهم: پروانه ی بی پروا : عطار نیشابوری	۴	افلاک، حریم بارگاهت : جمال الدین اصفهانی
۱۰۰	سخن تازه : مولوی	۵	بیموزیم : انواع نثر
۱۰۳	شعر حفظی : شراب روحانی : شیخ بهایی	۷	فصل اول: انواع ادبی (۱)
۱۰۴	آورده اند که ...	۹	درس دوم: رزم رستم و اسفندیار : فردوسی
۱۰۵	فصل هفتم: فرهنگ و هنر	۱۳	بیموزیم : اغراق
۱۰۷	درس چهاردهم: کبوتر طوقدار : نصرالله منشی	۱۴	درس سوم: کمال الملک : علی حائمی
۱۱۰	از ماست که بر ماست : قبادیانی	۲۲	آورده اند که ...
۱۱۲	درس پانزدهم: نوروز : دکتر شریعتی	۲۳	فصل دوم: ادبیات داستانی
۱۱۶	زاغ و کبک : جامی	۲۶	درس چهارم: گاو : غلامحسین ساعدی
۱۱۷	آورده اند که ...	۳۶	بیموزیم : رمان
۱۱۸	فصل هشتم: ادبیات انقلاب اسلامی	۳۸	درس پنجم: گل دسته ها و فلک : جلال آل احمد
۱۲۰	درس شانزدهم: هجرت : علی معلم	۴۶	آورده اند که ...
۱۲۲	آفتاب پنهانی : قیصر امین پور	۴۷	فصل سوم: تحلیل آثار ادبی
۱۲۳	قرآن مصوّر : سلمان هراتی	۴۹	درس ششم: قاضی بُست : ابو الفضل بیهقی
۱۲۵	درس هفدهم: نیاز روحانی : فاطمه راکعی	۵۴	درس هفتم: بیهقی و هنر نویسندگی او : غلامحسین یوسفی
۱۲۶	چند رباعی : مردانی و ...	۵۸	آورده اند که ...
۱۲۷	بیموزیم : رباعی	۵۹	شعر حفظی : وقت سحر : حافظ
۱۲۹	آورده اند که ...	۶۰	فصل چهارم: ادبیات پایداری
۱۳۰	فصل نهم: زندگی نامه و حسب حال	۶۲	درس هشتم: خون خورشید : پرویز خرسند
۱۳۲	درس هجدهم: بخوان : رهنما	۶۷	بانگ جَرس : سبزواری
۱۳۹	درس نوزدهم: بوی جوی مولیان : بهمن بیگی	۶۹	بیموزیم : جناس
۱۴۵	آورده اند که ...	۷۱	درس نهم: تپه ی برهانی : طالقانی
۱۴۶	شعر حفظی : ملک سلیمان : خواجه ی کرمانی	۷۸	باغ نگاه : قزوه
۱۴۷	فصل دهم: ادبیات عرفانی	۷۹	آورده اند که ...
۱۴۹	درس بیستم: اقلیم عشق : هانف اصفهانی	۸۰	شعر حفظی : روز وداع یاران : سعدی
۱۵۱	بیموزیم : ترجیع بند	۸۱	فصل پنجم: ادبیات جهان
۱۵۳	درس بیست و یکم: موسی و شبان : مولوی	۸۳	درس دهم: ترانه ی من : شکسپیر
۱۵۷	درس بیست و دوم: شبنم عشق : نجم رازی	۸۴	سه پرسش : تولستوی
۱۶۱	واژه نامه	۸۹	درس یازدهم: چشم به راه : تاگور
۱۶۷	اعلام	۹۱	بیموزیم : نماد
۱۷۶	منابع	۹۲	آورده اند که ...
		۹۳	فصل ششم: انواع ادبی (۲)
		۹۵	درس دوازدهم: امید دیدار : اسعد گرگانی

مقدمه

در نظام آموزشی ایران اسلامی برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی، جایگاهی رفیع و ارزشمند دارد. چرا که زبان فارسی از یک سو حافظ میراث فرهنگی و از دیگر سو بهترین و مناسب‌ترین ابزار انتقال فرهنگ و معارف دینی و ملی ما از نسل‌های پیشین به نسل‌های بعدی است. برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی در دوره‌ی متوسطه مجموعه‌ای از اطلاعات، نگرش‌ها و توانایی‌های ذهنی و زبانی است که در دو کتاب «زبان فارسی» و «ادبیات فارسی» به دانش‌آموزان عرضه می‌شود.

در این کتاب‌ها، گذشته از ارتباط افقی و عمودی که بین دروس هر کتاب وجود دارد، محتوای کلی کتاب‌ها به گونه‌ای است که دانش‌آموز، در هر پایه نسبت به پایه‌های پیشین، اطلاعات، توانایی‌ها و نگرش‌های موردنظر برنامه را در سطحی وسیع‌تر و عمیق‌تر کسب می‌کند. برای آگاهی بیشتر از ساختار کتاب‌های این دوره و از جمله کتاب حاضر، توجه شما را به نکات زیر جلب می‌کنیم:

۱- اگرچه دو مقوله‌ی «زبان فارسی» و «ادبیات فارسی» را نمی‌توان به‌طور کامل از یکدیگر تفکیک کرد، اما برای تسهیل در آموزش هر یک، مقوله‌ی «ادبیات» در این کتاب و مقوله‌ی «زبان» در کتاب «زبان فارسی ۳» برنامه‌ریزی و تألیف شده است.

۲- این کتاب شامل ده فصل است و برخی از عنوان‌های آن در کتاب‌های دو سال گذشته نیز آمده است که اکنون تکرار می‌شود. هدف از این تکرار گسترش مفاهیم ادبی، افزایش مهارت‌های زبانی و ادبی و تعمیق نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به زبان و ادب فارسی است.

۳- علاوه بر اهداف کلی کتاب، اهداف کلی فصل‌ها نیز، در آغاز هر فصل، تبیین شده است تا معلمان و دانش‌آموزان از انتظارات آموزشی برنامه آگاه شوند.

۴- به‌منظور رعایت اصل «لزوم ارتباط عمودی و افقی مطالب» تلاش شده است تا محتوای این کتاب با کتاب‌های ادبیات سال‌های قبل و برخی از کتاب‌های پایه‌ی سوم ارتباط و هماهنگی منطقی داشته باشد.

۵- «خودآزمایی»ها به‌منظور فعال کردن ذهن دانش‌آموزان و تقویت مهارت‌های تفکر در آنان است. دبیران محترم خود نیز می‌توانند مشابه این خودآزمایی‌ها را در ارزش‌یابی‌های کلاسی و پایانی طرح کنند.

۶- اطلاعات مربوط به واژگان، اشخاص، مکان‌ها و منابع به صورت الفبایی در پایان کتاب عرضه شده است. ارجاع به بخش پایانی کتاب نیز روحیه‌ی پژوهش و استفاده از منابع و مراجع را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند.

۷- شعرهایی که در پایان برخی از فصول تحت عنوان «حفظ کنیم» آمده است به‌منظور ایجاد تنوع در آموزش و علاقه‌مند ساختن دانش‌آموزان به شعر فارسی است و نیازی به تدریس آن‌ها در کلاس نیست.

نکات مربوط به تدریس

- ۱- در تدریس این کتاب از شیوه‌های تدریس فعال مانند بحث گروهی استفاده شود. بهره‌گیری از وسایل و ابزارهای کمک آموزشی مانند تصویر، فیلم، نوار صوتی و ... گذشته از تنوع آفرینی، در تسهیل فراگیری مؤثر است.
- ۲- برای فعال شدن کلاس می‌توان دانش‌آموزان را در بررسی متون نظم و نثر شرکت داد و با شیوه‌ی بحث گروهی پیام‌ها، درون‌مایه و ویژگی‌های ادبی نوشته‌ها را مشخص کرد.
- ۳- یکی از اهداف آموزش کتاب ادبیات، تقویت فن بیان دانش‌آموزان است؛ بنابراین، توجه به این موضوع در تدریس ضروری است و باید جایگاه ارزش‌یابی‌های شفاهی در طول دوره‌ی آموزشی حفظ گردد.
- ۴- نحوه‌ی صحیح قرائت متون باید آموزش داده شود و اهمیت آن در طول تدریس و هنگام امتحان مدنظر باشد.
- ۵- از مباحث و مطالب دستوری، به ضرورت و تنها در صورتی که به فهم بیشتر متون کمک کند، استفاده شود. برای فهم بیشتر درس‌های دستور تاریخی می‌توان از شواهد نظم و نثر این کتاب نیز بهره گرفت.
- ۶- از مهارت‌های زبانی، به‌ویژه صحبت کردن و نوشتن در این درس بیشتر بهره گرفته شود و جایگاه این مهارت‌ها در فعالیت‌های کلاسی حفظ گردد.
- ۷- به منظور تقویت روحیه‌ی پژوهشی و ایجاد علاقه به متون ادبی، دبیران محترم می‌توانند دانش‌آموزان را به تهیه‌ی متون مشابه از منابع گوناگون تشویق نمایند. مجموعه‌ی فعالیت‌های دانش‌آموزان در این زمینه، می‌تواند به شکل مدون برای استفاده‌ی دیگر دانش‌آموزان در کتابخانه‌ی مدرسه نگه‌داری شود.
- ۸- از طرح مقولات جزئی و مباحث جنبی دامنه‌دار که با درس ارتباط مستقیم ندارد و گاه در جریان آموزش اختلال ایجاد می‌کند، پرهیز شود.
- ۹- برای شرح و توضیح پاره‌ای از آثار ادبی به‌ویژه سروده‌ها (مانند غزل) نباید تنها در جست و جوی یک معنی و مفهوم بود. هنرهای کلامی از جمله شعر به منشوری می‌ماند با جلوه‌های گوناگون. پس شایسته است هنگام توضیح این گونه آثار، فضایی در کلاس فراهم شود که دانش‌آموز بتواند به ساحت‌های مختلف یک شعر یا یک نثر راه یابد و ذوق خود را از معانی و مفاهیم متنوع آن سرشار سازد.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

اهداف کلی کتاب ادبیّات فارسی (۳)

۱. آشنایی با آثار برخی از بزرگان ادبی، دینی، عرفانی و علمی گذشته و معاصر ایران و جهان
۲. آشنایی با مفاهیم، نکات و ظرایف ادبی و توانایی به کارگیری درست آنها
۳. آشنایی با جلوه‌های گوناگون ساختاری و محتوایی ادبیّات فارسی (فصول ده‌گانه)
۴. توانایی درک و بیان افکار، ارزش‌ها، مفاهیم و پیام‌های متون ادبی گذشته و حال
۵. تقویت توانایی تشخیص و به کارگیری نکات بلاغی در متون ادبی
۶. تقویت توانایی تطبیق و مقایسه‌ی آثار ادبی ایران و جهان
۷. تلطیف عواطف و التذاذ ادبی از راه مطالعه‌ی متون ادبی